FORMELE VIEȚII PSIHICE
CONŞTIENT ŞI INCONŞTIENT

NOȚIUNEA DE CONŞTIINȚĂ

Trebuie să se facă distincție între adjectivul *conştient* (faptul de "a fi conştient") şi substantivul *conştient* ("conştientul"), care desemnează un sistem al aparatului psihic bazat pe referința la conştiință. Această distincție ne conduce la discutarea noțiunii extrem de complexe care este conştiința.

În studiul, "Structura şi destructurarea conştiinței", Ey (1954) ne ajută să descoperim diversitatea definițiilor date conştiinței. Considerată ca "epifenomen", scrie Ey, ca "simplă funcție latentă ori instanță reflexivă transcedentală pentru majoritatea autorilor, conştiința nu are nici un suport şi, altfel spus, nici o profunzime pentru psihiatri sau pentru psihanalişti". Amintindu-ne faptul că studiul activității conştiinței a fost aprofundat în prima jumătate a secolului nostru de către şcoala germană de psihiatrie, Ey citează definiția pe care Jaspers o dădea, în 1928, conştiinței: totalitatea vieții psihice la un moment dat.

Pornind de la infinitele variații ale conştiinței normale şi patologice, Ey, în studiul său, abordează diferite aspecte cum ar fi organizarea experienței trăite în prezent, constituirea prezentului, temporizarea şi direcționarea câmpului fenomenal, orientarea temporal-spațială, deschiderea şi prezența în lume etc. După opinia lui Ey, aceste aspecte care demonstrează diversitatea definițiilor date conştiinței, gravitează în jurul a două sensuri fundamentale:

- conştiința apare ca esențialmente *structurantă şi structurată*, ca o *formă care se conformează unui ordin*, care se impune dezordinii inconştiente (structura conştiinței face trimitere în mod constant la structura unei "scene" care se derulează "în spațiu, pe durata unui moment" - actualitatea unei situații);
- conştiința apare, de asemenea, ca o experiență imediată *constituantă şi constituită* din sensibil (conştiința reprezintă pentru timp ceea ce corpul reprezintă pentru spațiu: substratul experienței noastre sensibile).

Pentru Ey, cele trei aspecte fundamentale ale noțiunii de conştiință sunt *prezență, reprezentare* **şi** *prezent*. Astfel, el definește conştiința ca fiind "*forma vieții psihice care organizează trăirea actuală în câmpul prezentului reprezentat*".

Dificultățile pe care le provoacă orice tentativă de definire a conştiinței – dificultăți extrem de bine analizate în studiul lui Ey – sunt invocate de mulți alți autori. De exemplu, Piéron (1963) notează că în "afara sensului său moral, conştiința nu poate fi definită deoarece ea desemnează aspectul subiectiv şi incomunicabil al activității psihice ale cărei manifestări de comportament nu pot fi cunoscute în afara ei însăşi".

În "Vocabularul psihanalizei", Laplanche şi Pontalis (1973), ne propun două accepțiuni ale noțiunii de conştiință. În sens descriptiv, ea constituie o "*calitate momentană care caracterizează percepțiile externe şi interne din cadrul ansamblului fenomenelor psihice*". În al doilea rând, în conformitate cu teoria lui Freud, "*conştiința ar fi funcția unui sistem, sistemul percepție-conştiință (Pc-Cs)*". Această unire a conştiinței cu percepția într-un sistem unic fusese desemnată anterior, în proiectul de psihologie ştiințifică, cu numele de sistem w sau W.

Din punctul de vedere al topicii, sistemul Pc-Cs se situează la periferia aparatului psihic. El ar fi comparabil – după cum spune Freud - cu un "hublou", cu o "suprafață" pe care se reflectă obiectele exterioare dacă acestea se prezintă şi obiectele interioare dacă acestea se reprezintă, cu condiția ca cenzura să permită acest lucru. Prin urmare, sistemul Pc-Cs primeşte atât informațiile lumii exterioare, cât şi pe acelea provenind din interior, mai precis senzațiile care se înscriu în seria neplăcere-plăcere şi reminiscențele mnezice (Laplanche şi Pontalis, 1973).

Revenind la situația topică, trebuie să notăm că, după opinia lui Freud, aparatul perceptiv-psihic se constituie din două straturi:

- unul extern, para-excitația, a cărei destinație este de a diminua intensitatea excitațiilor care provin din exterior;
- celălalt, situat în interiorul stratului precedent, constituie suprafața receptoare de excitații, sistemul Pc-Cs menționat deja.

Variațiile de intensitate ale atenției, funcție esențialmente legată de conştiință ca şi de luarea în considerație a procesului de acces la conştiință, fac astfel încât conştiința să fie examinată în termeni economici. Este clar că, din punct de vedere economic, sistemul Pc-Cs dispune de o energie liber mobilă, capabilă de a supracontrola un element sau altul.

Din punct de vedere dinamic, trebuie precizat faptul că conştiinţa joacă un rol important în dinamica conflictului fără a fi, însă, considerat ca unul dintre elementele conflictului defensiv. Rolul conştiinţei în dinamica conflictului poate fi ilustrat prin evitarea conştientă a dezagreabilului şi prin reglarea mai discriminatoare a principiului plăcerii. Tot din punct de vedere al dinamicii, putem evoca rolul pe care Freud îl atribuie factorului conştient, mai precis conştientizării, în eficacitatea terapiei psihanalitice.

Cum activitatea mentală conştientă nu poate cuprinde decât un număr redus de reprezentări în acelaşi timp, anumite elemente sunt temporar inconştiente. Totuşi ele sunt disponibile şi pot fi puse în orice moment la dispoziţia activităţii conştiente. Acestor elemente Freud le-a rezervat calificativul de preconştient. Acesta trebuie considerat ca fiind o parte foarte "superficială" şi externă a inconştientului. El conţine imaginile, ideile, amintirile care pot fi evocate, dar numai în urma unui anumit efort mental.

Pentru unii autori, în contextul psihanalitic, conştiinţa reprezintă o activitate neglijabilă. În realitate, Freud a acordat conştiinţei un rol mult mai important decât ne-am putea imagina. El a criticat, de exemplu, behaviorismul pentru pretenţia acestuia de a construi o psihologie care nu ţine cont de conştiinţă.

De asemenea, el consideră că terapia psihanalitică se bazează, cel puţin parţial, pe influenţa conştientului asupra inconştientului. Freud precizează, totuşi, că simplul fapt de a comunica pacientului o reprezentare altădată refulată nu modifică cu nimic starea sa, refularea continuând să acţioneze.

Opţional:

> *Dacă, aşa cum am văzut deja, în topica freudiană conştiinţa se situează la periferia aparatului psihic, diverşi autori au încercat să localizeze conştiinţa la nivel cerebral, antrenând astfel dezbaterea pe un plan ontologic. Relaţia dintre dezvoltarea scoarţei cerebrale şi "conştiinţa" organismelor diverselor specii este una dintre tezele cele mai răspândite. Fiziologii şi filosofii au oscilat, totuşi, între localizarea cervicală şi sub-corticală a conştiinţei. Lucrarea lui Chauchard (1963) are ca obiect studiul mecanismelor organice care sunt în slujba conştiinţei. Au fost examinate succesiv: conştiinţa ca vigilenţă, câmpul conştiinţei sau atenţia, caracterele superioare ale conştiinţei umane reflexive şi Eul care decide conduita noastră.*
>
> *În urmă cu aproape un secol, William James sugera că înţelegerea conştiinţei ar trebui să fie unul dintre principiile obiective ale psihologiei. Suntem nevoiţi să constatăm că studiul conştiinţei a atras mult mai puţini cercetători decât acela al inconştientului. Cu toate acestea, trebuie să semnalăm apariţia, în ultimii douăzeci de ani, a numeroase lucrări importante consacrate conştiinţei (Baars, 1988; DeBerry, 1991; Jaynes, 1976; Ornstein, 1973; Pollio, 1990; Tart, 1983). Dintre contribuţiile cele mai semnificative, să o citǎm pe aceea a lui Jaynes care adoptă o abordare sistematică şi care a început, între altele, studiul a ceea ce am putea numi conştiinţa "cea de toate zilele" şi pe Baars care a lucrat asupra unei teorii cognitive a conştiinţei.*

Un aspect care a atras atenţia cercetătorilor este acela al "stărilor modificate ale conştiinţei", al "stărilor de conştiinţă perturbată" ori al "stărilor stranii ale conştiinţei". Sub eticheta stărilor modificate ale conştiinţei sunt grupate *un anumit număr de experienţe în cursul cărora subiectul are impresia că funcţionarea obişnuită a conştiinţei sale este dereglată şi că trăieşte un alt tip de raport faţă de lume, de el însuşi, de corpul său, de identitatea sa*.

!!!!!!! Bibliografie obligatorie:

Cosmovici, A., Psihologie generală, ed Polirom 1996, Iaşi, Cap VI, pp. 58-60

Forme ale conştiinţei:

Conştiinţa implicită

Conştiinţa reflexivă

FUNDAMENTELE PSIHOLOGIEI- CURS 3

STRUCTURA PSIHOLOGICĂ A CONŞTIINŢEI ŞI FUNCŢIILE EI

Psihologia este interesată de conţinuturile şi legităţile conştientului, ca procesualitate vie, în care se întrepătrund într-un mod specific aspectele generale cu cele individuale şi diferenţiale. Din punct de vedere psihologic *conştiinţa reprezintă o calitate care reuneşte organizarea întregului sistem psihic la nivelul existenţei umane*. Ea apare ca o structură de integrare corelativă şi ierarhică a evenimentelor infrapsihice (A. Dicu, 1977). Această integrare ierarhică presupune o relativă delimitare a blocurilor operaţionale la diferite niveluri şi tratarea fiecărui nivel în calitate de sistem relativ independent. Fiecare nivel are o anumită organizare din care rezultă proprietăţi sau funcţii ireductibile la proprietăţile şi funcţiile fiecărui element component luat izolat.

Putem considera conştiinţa un mod de organizare integral al realităţii psihice la un anumit nivel de funcţionalitate neurofiziologică, care defineşte atât fiecare proces luat în parte, cât şi totalitatea acestora considerată simultan şi intercorelat.

Prin cunoaştere conştientă se înţelege, în general, o cunoaştere în *cunoştinţă de cauză*, care presupune următoarele **atribute:**

- posibilitatea *relatării* despre ceea ce se produce la un moment dat sau despre ceea ce s-a petrecut în trecut sau se va petrece în viitor;
- *delimitarea dintre imagine şi obiectul* sau fenomenul care a determinat formarea imaginii;
- stabilirea unei *relaţii cauzale* în seria evenimentelor percepute gândite sau trăite;
- delimitarea şi *stabilirea unei ordini deliberate* între componentele de bază ale activităţii (motivul - scopul - mijlocul) şi analiza acestora prin prisma întrebărilor “de ce?” şi “cum”;
- întemeierea şi *motivarea logică* a acţiunii;
- *prevederea consecinţelor* acţiunii şi alegerea variantei optime;

Realizarea acestor caracteristici este posibilă datorită conţinutului informaţional specific şi a diferenţierii funcţionale în interiorul sistemului psihic. **Conţinutul informaţional** se organizează şi structurează în următoarele forme: cognitivă, afectivă, motivaţională şi volitivă.

Informaţia cognitivă se referă la proprietăţile structurale ale obiectelor şi fenomenelor lumii externe, raporturile genetice, cauzale şi spaţio-temporale dintre acestea, legile organizării, mişcării şi evoluţia lor. Informaţia cognitivă este cel mai bine reprezentată de sistemul noţiunilor şi cunoştinţelor pe care individul le însuşeşte în decursul activităţii. Această informaţie duce la o cunoaştere a obiectelor şi fenomenelor relativ independentă de scopurile şi motivele activităţilor practice.

Informaţia de tip motivaţional este rezultatul prelucrării şi interpretării stărilor şi transformărilor care au loc în interiorul sistemului. Ea reflectă oscilaţiile, insuficienţele sau degradările energetice ale acestuia. Prin raportarea acestora la anumite standarde se creează o stare de tensiune specifică trăită subiectiv ca disconfort. În consecinţă sistemul individual îşi îndreaptă deliberat mijloacele de acţiune în direcţia satisfacerii necesităţii şi reducerii tensiunii. Motivul este tocmai *mobilul care declanşează orientează şi susţine acţiunea*. Motivul fixat conştient are nu numai un rol declanşator - energetic ci şi unul reglator, organizator.

Informaţia afectivă apare ca rezultat al evaluării subiective a gradului de concordanţă sau divergenţă dintre evenimentele care se produc în plan intern şi cele desfăşurate în plan extern. Concordanţa este trăită ca satisfacţie, plăcere iar discordanţa ca tensiune, insatisfacţie, neplăcere. Conştiinţa realizează filtrarea şi aprecierea mulţimii influenţelor externe după criteriul "plăcut-neplăcut" şi stochează semnificaţiile corespunzătoare ale acestora. În acelaşi timp, prin substructurile sale cognitive şi motivaţionale, conştiinţa tinde să stabilească un raport optim între aspectele "pozitiv" şi "negativ" ale componentei afective a activităţii.

Informaţia volitivă este rezultatul raportării subiective a posibilităţilor proprii la dificultatea obstacolului care trebuie înlăturat în vederea atingerii scopului conştient propus. În urma acestei evaluări se realizează *reglajul voluntar* al acţiunii care presupune, în mod necesar, un *efort voluntar*. Efortul voluntar constă în mobilizarea resurselor fizice, intelectuale, emoţionale prin intermediul mecanismelor verbale, deci conştiente. El este trăit ca o stare de tensiune, de încordare internă, de mobilizare a tuturor resurselor în vederea depăşirii obstacolului. Conştiinţa participă la realizarea reglajului voluntar prin *concentrarea energiei afective* spre scopul dominant şi prin *rezolvarea unor conflicte emoţionale* respingând tendinţa afectivă care este opusă scopului.

Funcţiile conştiinţei

Prima şi poate cea mai importantă **funcţie** a conştiinţei este cea ***cognitivă***, de cunoaştere a lumii şi a propriului Eu. Apariţia conştiinţei presupune constituirea unui raport cognitiv specific subiect-obiect cu scopul precis de a cunoaşte. Cogniţia conştientă devine nu numai ştiinţă a obiectului, ci şi ştiinţă a ştiinţei despre obiect, pe baza căreia subiectul poate spune nu numai *că ştie* sau numai *ce ştie*, ci şi că *ştie că ştie* şi *ştie cât ştie*. Cunoaşterea conştientă permite omului să acumuleze cunoştinţe *premeditat*, din perspectiva existenţei viitoare.

Funcţia *proiectivă* se referă ca orientarea activităţii în direcţia transformării realităţii. Prin această funcţie omul reuşeşte să modifice, să transforme obiectul în direcţia dorită. Datorită proiectivităţii conştiinţei apare o dimensiune nouă în structura personalităţii umane, dimensiunea creativităţii.

Funcţia *anticipativă* exprimă tendinţa omului de a face predicţii în legătură cu desfăşurarea evenimentelor şi de a anticipa mental modificările viitoare ale obiectului acţiunii, de a planifica şi programa dinainte desfăşurarea acţiunii. Anticiparea conferă conduitei umane caracterul raţionalităţii şi finalităţii intenţionate. Fixarea scopului acţiunii şi a programului de desfăşurare este un proces activ de analiză şi comparaţie a diferitelor alternative posibile, de stabilire a unor criterii de eficienţă şi optimizare, de alegere a mijloacelor eficiente de acţiune.

Funcţia de *reglare* constă în controlul pe care conştiinţa îl exercită asupra modului de desfăşurare a activităţii comportamentului, asigurându-se eficienţa optimă în raport cu scopul propus. O acţiune este eficientă dacă rezultatul obţinut corespunde cu scopul propus anterior. Aceasta presupune nu numai înregistrarea rezultatului final, ci şi a secvenţelor parţiale, pentru a putea interveni pe parcurs pentru a înlătura obstacolele care apar. Un rol reglator important îl exercită mecanismele conştiinţei asupra dinamicii trăirilor afective şi trăsăturilor temperamentale. Prin mijloace specifice de activare-frânare este posibilă structurarea unor tipuri comportamentale optime pe fondul celor mai variate dispoziţii bioconstituţionale.

IV.3. INCONŞTIENTUL

A. ASPECTE ISTORICE

Dacă începuturile cercetării privind noţiunea de inconştient îşi au originea în intuiţiile misticilor şi a unor filosofi antici, la care se adaugă, după opinia lui Ellenberger (1974), Saint Augustin, atunci folosirea terapeutică a forţelor psihice inconştiente îşi are originea în negura vremurilor.

Noţiunea de inconştient prinde contur graţie contribuţiilor marilor filosofi germani ai epocii post-kantiene: Schopenhauer, Carus, von Hartmann. Întâlnim la aceşti trei filosofi ai secolului al XIX-lea idei care rămân chiar şi astăzi perfect valabile. De exemplu, pentru Schopenhauer, motivele conştiente ale actelor noastre nu reprezintă decât un paravan; omul poate ignora adevăratele motive ale acţiunilor sale. În ceea ce-l priveşte pe Carus, acesta distinge două tipuri de inconştient. Mai întâi, *inconştientul absolut*, ale cărui conţinuturi sunt absolut inaccesibile luminii conştiinţei. Cel de-al doilea, *inconştientul relativ*, se referă la un domeniu al vieţii sufletului care, după ce va fi ajuns la conştiinţă, devine temporar inconştient. Această distincţie o prefigurează pe aceea pe care o va face Freud mai târziu între "inconştient" şi "preconştient". În fine, pentru von Hartmann inconştientul produce opere de geniu, care reprezintă fructul unei “digestii surde a ideilor” pe care le pregăteşte.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o serie de fapte de experienţă, rezultat al cercetărilor medicale, vin să contribuie la dezvoltarea noţiunii de inconştient. În acest cadru, trebuie să citäm, în primul rând, cercetările asupra isteriei, maladie bogată în manifestări de natură inconştientă. Principalii autori ai lucrărilor din acest domeniu sunt Charcot, Janet şi Binet care formează "şcoala de la Salpétriere". În acelaşi timp se înmulţesc experienţele (ca aceea a lui Bernheim) asupra sugestiei şi hipnotismului, experienţe care demonstrează importanţa mecanismelor psihice inconştiente.

Dezvoltarea ulterioară a noţiunii de inconştient se datorează, în mare parte, lui Freud. “*Dacă ar trebui să redăm într-un singur cuvânt descoperirea freudiană, acesta ar fi în mod incontestabil acela de inconştient*” scriau Laplanche şi Pontalis (1973).

B. INCONŞTIENTUL FREUDIAN

Publicat în 1896, articolul lui Freud “Despre etiologia isteriei” reprezintă rezultatul unui deceniu de reflecţie asupra teoriei isteriei. Pentru Freud, acesta reprezenta, de fapt, punctul de plecare a ceea ce

era numit "psihologia abisală" (Tiefenpsychologie), termen atribuit în mod obişnuit lui Eugen Bleuler. După cum nota Ellenberger (1974), "psihologia abisală" oferea modalităţi de explorare a inconştientului, permiţând astfel o cunoaştere nouă a conştientului, cu mai multe posibilităţi de aplicare la înţelegerea artei, a literaturii, a religiei şi culturii".

Explorarea inconştientului a beneficiat de elaborarea, de către Freud, a teoriilor viselor şi actelor ratate, prezentate în lucrările "Interpretarea viselor" (1900) şi "Psihopatologia vieţii cotidiene" (1904).

Contribuţia freudiană la teoria inconştientului datorează mult studiului viselor. Pentru Freud, "interpretarea viselor este calea regală care duce la cunoaşterea inconştientului".

"Psihopatologia vieţii cotidiene" (1904) constituie o altă mare contribuţie a lui Freud la evoluţia psihologiei abisale. Într-un articol publicat în 1898, Freud abordase deja problema uitării. Mai mult decât un simplu rezultat al unei slăbiri a reprezentării, uitarea ar fi consecinţa unui conflict între conştient şi inconştient. În "Psihopatologia vieţii cotidiene", Freud abordează problema lapsus-urilor şi a altor acte cu semnificaţie analogă, grupate sub numele de acte ratate. După opinia lui Freud, există diferite tipuri de acte care demonstrează faptul că inconştientul este un proces activ care ocupă un loc important în viaţa omului. Lapsus-urile, falsele percepţii şi uitările momentane ne demonstrează că inconştientul se manifestă în activitatea cotidiană a oamenilor.

Opera lui Freud arată că inconştientul este sexual. De fapt, Freud consideră elementele psihologice refulate ca fiind de natură sexuală şi vede în inconştientul propriu-zis produsul refulărilor de ordin sexual.

În final, considerăm că este important de notat că, sub formă de adjectiv, termenul de inconştient este utilizat în psihanaliză pentru a desemna, într-un sens descriptiv, ansamblul conţinuturilor care nu sunt prezente în câmpul actual al conştiinţei.

!!!!!!!

Plus: ACTIVITATEA DE SEMINAR(Topicile freudiene, Mecanisme de apărare a Eului)

C. INCONŞTIENTUL COLECTIV

Făcând observaţii asupra psihoticilor internaţi în spitalul psihiatric Burghölzli, din Zurich, Jung a fost frapat de apariţia frecventă a unor simboluri universale – pe care le numeşte, mai târziu, *arhetipuri* – care se manifestau în deliruri şi halucinaţiile acestor pacienţi. Se poate cita cazul unui schizofren care a spus medicului său curant (doctorul Henegger) că soarele are un falus al cărui mişcări ar produce vânt. Consultând lucrarea asupra liturghiei cultului Mithra, publicată de un istoric al religiei, Dietrich, Jung descoperă că, potrivit unui papirus grecesc, originea vântului se găseşte într-un tub suspendat la soare. Această lectură îl duce pe Jung la concluzia că ideea delirantă a pacientului doctorului Henegger s-ar explica prin existenţa simbolurilor universale care pot să apară în miturile religioase la fel ca în ideile delirante psihotice.

Bazându-se pe observaţii clinice Jung consideră că un inconştient mai profund există într-o zonă non-individuală sau supra-individuală, zona *inconştientului colectiv,* unde adorm arhetipurile care sunt moştenite de un inconştient ancestral, care ar preexista la naşterea noastră. După Jung, noi ne naştem cu acest inconştient colectiv creator de imagini. Cum nota Ellenberger (1974), el face distincţia dintre "arhetipul" propriu-zis, care rămâne în stări latente şi inconştiente, şi "imaginile arhetipice" care corespund manifestărilor arhetipurilor la nivel conştiinţei.

Pentru a aduce imaginile inconştientului în conştient, Jung începe, în decembrie 1913, o serie de exerciţii: el desenează în fiecare dimineaţă visele sale şi le povesteşte notând tot ceea ce-i dictează imaginaţia sa odihnită. La început, Jung se imagina într-un tren care pătrunde într-o lume subterană unde, traversând galerii şi grote, întâlneşte diferite fiinţe misterioase. Această călătorie care traversează inconştientul îi permite lui Jung să adune un material foarte bogat pentru a descrie inconştientul colectiv.

Pentru Jung, conştientul meu se situează la joncţiunea dintre două lumi: lumea exterioară (sau spaţială) şi lumea interioară (sau psihicul obiectiv). În jurul meu, se găseşte un anumit număr de sub-personalităţi. Printre acestea, două – *persoana* şi *umbra* – corespund celor mai exterioare aspecte ale individului. Tendinţa de faţadă sau de mască socială, *persoana,* reprezintă suma tuturor atitudinilor convenţionale adoptate de un individ în ideea apartenenţei sale la un anumit grup (grup profesional sau clasă socială). *Umbra* se referă la ansamblul trăsăturilor de personalitate pe care un individ le cercetează pentru a le disimula în altele şi a le găsi pe cele pe care el consideră că-i sunt proprii. Este deci important să distingem conceptul jungian de umbră şi conceptul freudian de refulare.

Alte sub-personalităţi care gravitează în jurul meu aparţin realităţii fizice interioare şi inconştientului colectiv. Este vorba aici despre arhetipuri de suflet, spirit şi sine. Arhetipul de spirit, de exemplu, apare în vise sub formă de simboluri multiple: vântul, figuri ancestrale, divinităţi. Există şi tendinţa să apară sub trăsături de bătrân cuminte, dar poate lua, ca pentru toate arhetipurile, forma unui personaj răuvoitor, asemenea unui vrăjitor.

Fără contestare, Jung este teoreticianul inconştientului colectiv. El este cel care a împărţit inconştientul în inconştient personal, corespunzător zonelor inconştiente şi preconştiente a lui Freud, şi în inconştient colectiv definit ca "depozitul bogat de experienţă ancestrală acumulat în timpul a milioane de ani, ecoul evenimentelor preistorice şi aportul secolelor care au urmat".

În acest context este important să-l citãm pe Filloux (1970) care ne spune că atunci când Freud vorbeşte de inconştient colectiv el vrea să spună că "există în conştiinţa fiecăruia elemente care se găsesc în tot inconştientul: complexul lui Oedip, complexul de castrare etc.".

Noţiunea de inconştient colectiv nu este unanim acceptată. Pentru Alexander şi Selesnick (1972), de exemplu, această noţiune relevă speculaţia: "faptul că popoarele au trăit în epoci diferite utilizând aceleaşi simboluri nu dovedeşte că un simbol specific a fost moştenit din strămoşi". Filloux (1970), evocând perspectivele care se întrevăd, menţionează fragilitatea punctului de vedere jungian conform căruia arhetipurile sunt moştenite de un inconştient ancestral.

D. INCONŞTIENTUL COGNITIV

Bazate pe paradigma cognitivistă, cercetările asupra cunoaşterii inconştiente s-au dezvoltat în trei etape, cunoscute sub denumirea de "Noua Perspectivă" (*New Look*). Prima etapă a debutat cu lucrările lui Bruner şi Postman (1947), centrate pe rolul factorilor cognitivi şi motivaţionali în percepţie. Această etapă nu a modificat practic punctul de vedere psihanalitic asupra inconştientului. A doua etapă debutează cu lucrările lui Erdelyi (1974) şi accentul este pus de data aceasta pe conexiunile teoretice ale psihologiei cognitive cu psihanaliza, în domeniul cunoaşterii inconştiente. În prezent, în curs desfăşurare, a treia etapă se caracterizează prin faptul că cercetarea de laborator asupra cunoaşterii inconştiente a devenit o veritabilă activitate banală.

Cercetările asupra cunoaşterii inconştiente au beneficiat de aportul unor modele noi. Ultima variantă a ACT-ului (*Adaptive Control of Thought* sau Controlul Adaptiv al Raţionamentului) a lui Anderson postulează existenţa unui depozit mnezic unic şi unitar. Conţinuturile memoriei sunt împărţite în declarative (subdivizate în episodice sau semantice) şi procedurale (inconştiente, în sensul strict al termenului).

PDP-ul (*Parallel distributed processing* sau procesarea distribuită paralel) constituie un alt model, al cărui analog conceptual pentru sistemul uman de procesare de informaţii este oferit de creierul însuşi şi în particular de conexiunile sinaptice dintre neuroni. Contrar ACT-ului sau altui model similar acestuia (care presupune existenţa unei singure unităţi centrale de procesare), modelele PDP postulează existenţa unui mare număr de unităţi de procesare, fiecare cu o destinaţie specifică, mai simplă. Atunci când este activată, fiecare unitate excită şi inhibă alte unităţi, de-a lungul unui bogat lanţ de legături asociative. Influenţa reciprocă continuă până ce sistemul se destinde pentru a aştepta o nouă activare, care arată că informaţia precedentă a fost procesată. Studiul reţelelor PDP indică faptul că procesarea inconştientă de informaţii este rapidă şi paralelă, în timp ce procesarea conştientă este lentă şi secvenţială.

Una din principalele direcţii în studiul experimental al cunoaşterii inconştiente este percepţia subliminală. Ea constă în studierea efectelor unor stimuli prezenţi (cu ajutorul unui tahistoscop) cu durate foarte scurte pentru a nu putea fi percepuţi în mod conştient. În acest cadru, este interesant de notat că mai mulţi clinicieni au început să examineze utilitatea diagnostică şi terapeutică potenţială a prezentării subliminal a unor stimuli. Utilizarea diagnostică este bazată pe ipoteza că prezentarea subliminal (având o durată de 4 milisecunde) a unor stimuli şi enunţarea lor poate activa conflictele în relaţie cu diferite tulburări psihopatologice. Acest procedeu este cunoscut sub numele de *paradigmă a activării psihodinamice*. Rezultatele obţinute în cadrul unei vaste serii de cercetări, conduse de Silverman şi colaboratorii săi, se sprijină pe anumite ipoteze psihanalitice referitoare la schizofrenie, depresie, bâlbâială etc.

Dezvoltarea cercetărilor asupra inconştientului cognitiv - termen introdus, în 1976, de Paul Rozin - a făcut să se pună problema relaţiilor dintre inconştientul cognitiv şi inconştientul psihanalitic.

Două comparaţii ale inconştientului cognitiv şi psihanalitic sunt mai importante. În prima dintre ele, Widlöcher (1989) insistă asupra distincţiei între reprezentările inconştiente descrise din

perspectiva cognitivistă şi reprezentările inconştiente, în sensul psihanalitic al termenului. Reprezentările inconştiente care interesează psihanaliza sunt, conform lui Widlöcher, reprezentările complexe relevând memoria declarativă (mai precis, memoria episodică) şi sunt obiectul unui respingeri active. Aceste reprezentări aparent declarative (fantasme) pot pătrunde în conştiință dacă măsurile defensive nu vin să împiedice accesul la o reprezentare verbală sau pre-verbală.

A doua comparație este mai mult metaforică. Conform lui Kihlstrom şi colab. (1992), inconştientul freudian este cald şi umed, el clocoteşte de dorință şi de mânie, este halucinatoriu, primitiv şi irațional. Inconştientul psihologiei cognitive este mai blând şi mai binevoitor, mai legat de realitate şi mai rațional, fără a fi rece şi sec.

Ascensiunea rapidă a noțiunii de inconştient, succesul teoretic şi practic al psihanalizei a creat o doză de îndoială şi scepticism. Considerat, ca o simplă speculație, ca o simplă metaforă sau ca o noțiune fără fundament empiric, conceptul de inconştient a fost uneori ignorat.

La sfârşitul anilor 50, revine interesul pentru studiul inconştientului. Keehn (1967) în "Behaviorism şi inconştient" spune: "*Pentru behaviorişti toată activitatea este controlată în manieră inconştientă*" …

Dacă paradigma cognitivistă este cea care ocupă în mod activ domeniul înainte rezervat psihanalizei, dezvoltarea unor alte puncte de vedere (fenomenologic, etologic, neurobiologic) lasă să se întrevadă necesitatea unei colaborări mult mai mari între specialişti de diferite orientări teoretice, a dezvoltării unor meta-cercetări şi a unei integrări de date disponibile.

Psihologul canadian, Moraglia (1991) scria că " *a venit timpul pentru a depăşi relațiile tensionate, echivoce, sterile, pline de suspiciune*".

Cert este că până în prezent aspectele legate de structura inconştientului, mecanismele sale nu sunt clarificate, după cum şi unele aspecte referitoare la conştiință, la formarea Eului sunt incerte. Atât conştientul cât şi inconştientul sunt forme complementare ale vieții psihice şi cu toate că inconştientul este mai vast nu înseamnă că are un rol mai important iar conştiința ar fi un "epifenomen" (A. Cosmovici, 1996).